

Oslo 19. jan. 1951.

Frå
Forbundet for Sosial Oppreising.

T i l

Stortinget
v/Justisnemnda.

Ad St. meld. nr. 64 (1950).

Da det ble gjort kjent at Justis - og Politidepartementets innstilling av 8. septbr. 1950, med tilhørende bilag, angående "angrepene på rettsoppgjøret med landssvikernes", ifølge kgl. res. av samme dag var besluttet oversendt Stortinget som Stortingsmelding, var det med en viss spending at vårt Forbunds sentralledelse gikk til å orientere seg i det materiale som var lagt fram. Ikke var det jo i og for seg et høyst uvanlig skritt at et helt ensidig partsinnlegg fra påtalemyndighetens side på denne offisiøse måte ble lagt fram for offentligheten, men det var også grunn til å nære engstelse for at hovedleverandørene til stortingsmeldingens toff - slik disse herrers innstilling til selve oppgjøret tidligere hadde gitt seg uttrykk - ville by på påstander som ikke holdt for en nærmere granskning.

Den engstelse som man på denne måten næret, har ikke vist seg ugrunnet.

Riksadvokat Andr. Aulies og kst. riksadvokat Ö. Thommessens fremstillinger faller etter sin art i to deler, en spesiell som gjelder særskilt navngitte opponenter mot oppgjøret, og en mere generell som behandler oppgjørets historiske og rettslige forutsetninger og konsekvenser. Det siste kommer særlig fram i kst. riksadvokat Ö. Thommessens fremstilling.

Den dom som i desbr. 1950 ble avsagt av Sidsivating ordinære lagmannsrett i straffesaken mot major Langeland og direktør Bergvik som de angivelig hovedskyldige innen opposisjonen, har på en overbevisende og helt ugjendrivelig måte slått fast at påtalemyndighetens - og såvidt man forstår - Justisdepartementets - oppfatning av forholdets spesielle side ikke holder stikk. Etter det opplegg som her var gjort fra de nevnte myndigheters side, - og på en helt ekstraordinær måte - må rettsavgjørelsen ha artet seg som noe av et sjokk. På en utvetydig måte hadde en uhildet lagrett - bestående av 10 lagmenn - dokumentert at hva en kaller "folkets rettsfølelse", i en vesentlig grad avvek fra den oppfatning som de justitielle myndigheter hadde gjort gjeldende.

Konsekvensen av denne dom må uvegerlig bli den at man blir nødt til å sette et endog stort soorsmålstegn ved hele den sakelste Stortingsmelding. Har den raknet på vesentlige punkter, er det all grunn til å tro at heller ikke de øvrige anførsler kan tillegges større holdbarhet.

Forbundet for Sosial Oppreisning var - etterat styret hadde satt seg inn i meldingens enkeltheter - av den oppfatning at det måtte bli de spesielt implisertes egen sak å svare for eller å gi tilsvær på de siktelsener og tiltalebeslutninger som var reist mot dem. Man er kjent med at også de fleste av dem det gjelder, har forholdt seg i samsvar hermed og gjort direkte henvendelser bl.a. til Stortinget via Justisnemnda. Hva imidlertid de mere generelle anførsler i Stortingsmeldingen angikk, var det Forbundets hensikt å legge fram en særskilt redegjørelse. Det var nemlig ikke vanskelig å konstatere at meldingen på dette område dels var faktisk uriktig og dels såvidt ufullstendig at den ga et skjevt og missvisende bilde av de virkelige forhold.

Slik som det hele lå an var man på det rene med at påtalemyndighetens og Justisdepartementets ekstraordinære skritt ved å gi et forlods opplegg gjennom en Stortingsmelding, forfulgte den dobbelte hensikt både å skape en utbredt publikumsopinion mot den såkalte opposisjon mot oppgjøret og til samme tid å søke fastslått i en offisiell form et ønskelig grunnlag for den fremtidige historiske oppfatning av okkupasjonstiden.

Ut fra den oppgave vårt forbund har satt seg måtte det fremstille seg som en selvfølge at man meget nøye overvåket det materiale som på denne måten ble lagt fram for offentligheten og at man holdt det for en plikt å gi sin mening til kjenne såframt man fant noe som man antok trengte å korrigeres.

Enn mere nødvendig fremstilte dette seg i og med den måten som Stortingsmeldingen ble offentliggjort på. Før meldingen såvidt vites ennå var formelt tilstillet Stortinget, ble den straks i september 1950 befordret i trykken gjennom Grøndahl & Søn, utlagt til alminnelig salg og oversendt dagspressen til fremleggelse for leserkretsen. Trods et uvanlig opplag på 10.000-eksemplarer meddeler firmaet Grøndahl & Søn at man er helt utsolgt. Bare dette viser hvilken utbredelse og hvilken betydning dette "partsinnlegg" har fått, uten at det overhode har vært motpartene mulig på en endog tilnærmelsesvis tilsvarende måte å kunne få fremlagt sine motanførsler og beriktigelser. Pressens holdning viste også at meldingen var førsteklases oppslagsstoff. Så å si samtlige landets aviser gjenga vesentlige utdrag av påtalemyndighetens påstander, tildels med redaksjonelle kommentarer som 100 prosent bygget på disse påstander som fastslåtte ting. At de samme aviser - mest over hele linjen - har unnslått seg for å antyde et begynnende tilbaketog ved å orientere leserkretsen om konsekvensen av Langeland-Bergsviksakens utfall, er en sak for seg, som forøvrigt ikke hører hit i denne forbielse men som ikke desto mindre er symptomatisk.

Slik det hele har ligget an, har det - for å gjøre saken kort - vært all mulig oppfordring for Forbundet for Sosial Oppreisning til å legge fram forbundsmedlemmenes oppfatning, og som alt sagt var dette også Forbundsledelsens hensikt. Siden ihøst har man med sikte på dette gjort forberedende skritt til å la en slik redegjørelse utarbeide, slik at den kunne legges fram for Stortinget straks over nyåret 1951.

- 2 -

Når man allikevel på det nevende tidspunkt har funnet - i et hvert fall foreløpig - å burde la dette arbeide utstå, har dette sine følgende, spesielle grunner:

Det er idag ikke grunn til å ta Stortingsmelding nr. 64 med tilhørende bilag så alvorlig som man gjorde ifjor høst. Aksjoneringsen mot de to hovedtiltalte har gitt meldingens tilforlathet et grunnskudd hvis virkninger det ikke står i påtalemyndighetens makt å reparere. Tvertimot er det fullt tilstedelig å anta at disse virkninger vil øke både i omfang og styrke såframt de øvrige siktede blir stilt for retten. Det er ingen grunn til å legge skjul på at gjeninnføringen av den ordinære juryinstitusjon stadig tydeligere kommer til å understreke det faktum at almenheten idag evner å se klarere og mere uhildet på begivenhetene enn hva tidligere var tilfelle.

Nettopp dette forhold er det også utvilsomt som har ført til at påtalemyndigheten og Justisdepartementet i et siste forsøk ~~ekspræx~~ på fortsatt å kunne beherske "stemningen", har gått til et såvidt desperat skritt som å sende ut en publikasjon som Stortingsmelding nr. 64. At Stortinget blir holdt ajour er selvsagt både rett og rimelig. Men det er hverken rett eller rimelig å gjøre dette gjennom et ensidig partsinnlegg, og ennå mindre på et tidspunkt da selve hovedsakene var berammet til innbringelse for domstolen. Beviset for riktigheten av denne oppfatning ligger i selve lagmannsrettens dom.

Hva meldingens spesielle avsnitt angår foreligger derfor fortsatt ingen grunn for Forbundet for Sosial Oppreising til å gjøre noen bemerkninger. Det som skal sies om disse ting bør sies av domstolene - og utelukkende av disse - uten at man fra noen av sidene søker å etablere en forhånds publikumsdom. Det er i så måte syndet mere enn nok gjennom den forføyning som påtalemyndigheten har truffet. Forøvrig ble jo også dette sterkt presisert under Langeland-Bergsviksaken da lagmannen på det kraftigste protesterte mot at lagrettens medlemmer hadde fått utlevert hvert sitt eksemplar av Stortingsmelding nr. 64 med bilag. Hvem som var ansvarlig for utleveringen ble ikke opplyst. Men det var i et hver fall hverken de tiltalte eller deres forsvarere som hadde gjort de

Noe anderledes ligger saken an når det gjelder de anførsler av mere generell art som meldingen omfatter. Som alt nevnt gir i særdeleshet kst. riksadvokat O. Thommessen i denne henseende et opplegg som meget sterkt utfordrer til en korrigerende gjennomgaaelse. Ikke minst når han gang på gang uten videre bygger på hendelser og handlinger som dels er sterkt omtvistet eller dels direkte klarlagt på en måte som i virkeligheten gir et ganske annet faktisk bilde enn det man for mente å kunne holde seg til. Det kan sikkert være både enkelt og hensiktsmessig å søke å holde seg på den veien som en gang er blitt utstaket uten å la seg distrahere av at terrenget upåregnet har skiftet karakter. I det lange løp blir det likevel mindre tilfredsstillende. Trass i alt kan en omlegning vise seg både ønskelig og nødvendig.

Formentlig er det ingen som idag vil hevde at Undersøkelseskommissjonen av 1945 har sagt de siste og for alle tider for-

pliktende ord om den norske historien i lo-året 1935-1945. Ikke bare har man i den tid som har gått siden kommisjonens innstillinger forelå, kunnet konstatere at det er kommet for dagen dokumenter og opplysninger som var unngått eller unndratt kommisjonens oppmerksomhet og som derfor ikke kunne tjene de konklusjoner man trakk, men det er også idag på en overbevisende måte gjort klart at det ennå holdes tilbake dokumenter av største viktighet for en uhildet granskning. I tillegg hertil kommer så all den litteratur som etterhånden har sett dagens lys - det kan i denne forbindelse være nok å nevne navn som Stephen King Hall, Lord Hankey, Churchill, Liddell Hart, Reynaud, Maurice Bardeche, og fra den hjemlige front Johan Scharffenberg - og som på forskjellige måter dokumenterer at det bilde av situasjonen, som man her i Norge har søkt å holde oppe, ikke har hatt holdbare farver.

Overfor denne farvesvikt nytter det lite med fixativer à la Stortingemelding nr. 64. De varer ikke. Her må det nye farver til, lyssterke farver med garantert holdbarhet.

Og nettop et slikt restaureringsarbeid er det at Forbundet for Sosial Oppreisning vil be myndighetene om å ta opp. Når Kommissjonsinnstillingene av 1946 er alt uehjelpelig distansert av tiden. Som disse nu må lesesegner stoffet seg i adskillig utstrekning bedre for kritikk enn til veiledning, og som kilde-materiale for framtidens historie er innholdet blitt vesentlig redusert i verdi.

I Danmark - for å ta et eksempel fra et annet land - er den parlamentariske granskningskomite fortsatt i virksomhet, og nettop nu kan man vente en supplerende innstilling fra denne komite. I Danmark er man derhoss så heldig at man alt straks tok fatt på offentliggjørelsen av samtlige dokumenter fra okkupasjonstidens offentlige arkiver.

Noe tilsvarende er det vi trenger også her i Norge. Og vi trenger det straks. Over en kvart million norske borgere er rammet av rettsoppgjøret i de siste 6 år som følge av et såkalt "folkekrav". At dette "folkekravet" på vesentlige punkter bygger på en direkte historisk vill-ledning, øker ikke respekten for de trufne forføyningers rettferdighet og rimelighet. Heller ikke er det nødvendig å legge skjul på at "folkekravet" i seg selv er et ganske annet i 1951 enn i 1945. Virkningene av hensiktsmessighetens kollisjon med sannheten har tatt til å vise seg.

Megen usikkerhet og megen ulykke kan unngåes om myndighetene ennå idag - selv om det er sent nok - tar et avgjørende skritt for endelig å sette tingene satt på rett plass. Angang vil det nok allikevel skje. Det vil bare ta en helt unødvendig tid. Og nettop nu er tiden kostbarere enn noen sinde. For den enkelte som for landet. I dette øyeblikk må intet lates ufor-søkt for å tilveiebringe den klarhet som er en uomgjengelig betingelse for at den radende splittelse og bitterhet skal ta slutt og nasjonal enighet igjen kunne etableres.

Så inntrengende man kan vil Forbundet for Sosial Opp-

- 5 -

reisning henstille til Stortinget som vår overste besluttende myndighet å åpne de ennå lukkede arkiver og å nedsette en helt igjennom nøytral og uhildet nemnd til å gjennomgå og behandle det stoff som nu er tilgjengelig eller blir gjort tilgjengelig, og som Undersøkelseskommisjonen av 1945 ikke hadde adgang til å bygge på.

Blir dette gjennomført på en saklig uangripelig måte tjener man landets beredskap i en vanskelig tid vel så meget som ved bevilgning av store summer til det direkte forsvar.

Vårt Forbund har ut fra de synsmater som her er gjort gjeldende funnet å burde avstå fra noen ytterligere kommentar av Stortingsmelding nr. 64.

Vi uttaler i stedet det håp at Stortinget vil foranledige den løsning som et hvert sannhets- og rettferdsbevisst menneske i dette land i dette øyeblikk venter og er innstilt på.

Arbeidsgst

formann.

varaformann.

sekr.